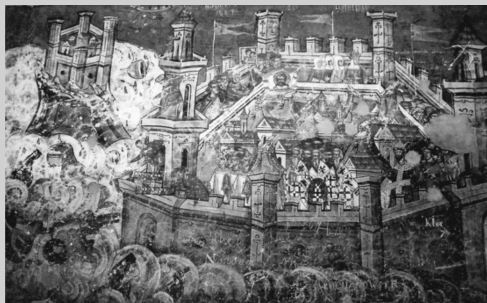

ŚWIAT BIZANCJUM

TOM 3

BIZANCJUM I JEGO SĄSIEDZI 1204-1453

Praca zbiorowa pod redakcją
Céceile Morrisson

Przekład
Andrzej Graboń

Wydawnictwo WAM
Kraków 2013

Wstęp

Angeliki Laiou, Nikos Oikonomidès, εις μνήμην

...συνέγραψε ιστορίαν. Αὐτὸ τουλάχισον θὰ μείνει.
Χάσαμεν ὁμως τὸ πῶς τίμο – τὴν μορφὴν του
ποῦ ἦτανε σὰν μία ἀπολλώνια ὄπτασία

K. Kawafis, Εὐρίωνος τάφος, 1914*

Niniejszy trzeci tom zamyka edycję pomyślaną w 1990 roku jako kontynuacja projektu naszego mistrza Paula Lemerle (1902–1989). Jej celem było przekazanie środowiskom uniwersyteckim wprowadzenia do historii świata bizantyńskiego, które uwzględniałoby postęp w badaniach ostatnich dziesięcioleci. Zaproponowano układ czterech części (osnowa wydarzeń, instytucje, cywilizacja, historia regionalna) zawartych w trzech kolejnych tomach. Tom pierwszy (330–641) został opublikowany dopiero w 2004 roku**, a drugi (641–1204) w roku 2006***. Kierowanie pracami nad tym dziełem przejął, po nagłej i przedwczesnej śmierci Nicolasa Oikonomidèsa w 2000 roku****, Jacques Cheynet. Prowadzenia prac nad trzecim tomem podjął się początkowo Jacques Lefort, lecz ostatecznie powierzył to zadanie przed kilku laty Angeliki Laiou. Nasza przyjaciółka i współpracowniczka zmarła jednak w wyniku gwałtownej choroby nowotworowej 11 grudnia 2008 roku*****. Mnie przypadł obowiązek uzupełnienia części, których redakcji nie zdążyła ukończyć, oraz praca nad tekstami innych autorów.

Zdobycie Konstantynopola w 1204 roku stanowi poważny wylom w dziejach bizantyńskich i niezaprzeczalną (choć raz) cezurę historiogra-

* „To [jego dzieło] przynajmniej nie zaginie. Utraciliśmy jednak to, co najważniejsze, jego kształt, jego apollińską wizję”. Constantin Cavafy, *Poèmes* (tłum. Marguerite Yourcenar i C. Dimaras, Paris, 1958, 115).

** Polskie wydanie: *Świat Bizancjum*, t. 1: *Cesarstwo wschodniorzymskie 330–641*, Kraków 2007.

*** Polskie wydanie: *Świat Bizancjum*, t. 2: *Cesarstwo bizantyńskie 641–1204*, Kraków 2011.

**** O N. Oikonomidèsie: P.L. Vokotopoulos, *Deltion tes Christianikes Archaiologikes Hetaireias*, 24, 2003, 7–10.

***** Angeliki E. Laiou, 1941–2008, autorzy: C. Morrisson, A.-M. Talbot, *DOP*, 63 (2009).

ficzną, której nie ma potrzeby uzasadniać. Cesarstwo przestaje być wielkim mocarstwem, nawet jeśli jego ideały i prestiż pozostaną żywe aż do upadku w 1453 roku. Jego multietniczna tożsamość dąży do przemiany w nową, hellenistyczną samoświadomość. Obszar, jaki zajmowało ono jeszcze za panowania Manuela I Komnena, ulega rozczłonkowaniu, a jego częściowo udana restauracja w wyniku działań Laskarydów z Nikei, a w późniejszym czasie Michała VIII Paleologa, trwa krótko z uwagi na nieustanną presję ze strony Łacinników i Turków oraz państw słowiańskich, które w tym czasie bądź to powstają, bądź się umacniają.

Jednak tej długotrwałej agonii politycznej i militarnej, owemu schyłkowi wielkiego mocarstwa, którego status zostaje ograniczony do rangi jednego z małych państw bałkańskich, towarzyszy znaczące życie intelektualne i artystyczne, nazywane przez niektórych renesansem Paleologów. Bizancjum doświadczyło już odnowy w IX wieku i renesansu macedońskiego, a później w XI i XII wieku błyskotliwego rozkwitu, połączonego ze wzrostem gospodarczym. W okresie od XIII do XV wieku ruch ten trwa nadal i ulega pogłębieniu poprzez poszukiwania i ponowne odkrycie przeszłości hellenistycznej, na którą było zapotrzebowanie ze względu na opozycję do łacińskiego najeźdźcy. Intelktualiści tego ruchu utrzymują przy tym coraz ściślejsze i coraz bardziej dwuznaczne relacje z Zachodem, dostarczając włoskiemu humanizmowi istotnych treści, chociaż inni kładą nacisk na tożsamość prawosławną, która będzie czynnikiem jednoczącym dla świata postbizantyńskiego.

Niniejszy tom stawia sobie za cel przeanalizowanie tego świata bizantyńskiego, który ujawnia się w całej swojej złożoności, swych słabościach i w swoim oddziaływaniu w kontekście relacji Bizancjum z innymi państwami prawosławnymi oraz łacińskimi, a także w konfrontacji z Turkami seldżuckimi, turkmeńskimi, a później Osmanami. W takiej perspektywie rozdziały poświęcone w poprzednich tomach regionom, zostały zastąpione rozdziałami poświęconymi sąsiadom Bizancjum: Serbom, Bułgarom, Turkom i mieszkańcom Zachodu osiadłym w bizantyńskim cesarstwie i świecie w ramach pewnego rodzaju pierwszej formy europejskiej kolonizacji.

W związku z językową złożonością epoki muszę poprosić czytelnika o wybaczenie braku spójności transkrypcji imion osób i nazw miejsc. Zachowałam zwyczajową, francuską wersję najbardziej potocznych nazw i imion, przyjętych już w poprzednich tomach bądź w innych książkach tej serii (na przykład Tirnovo zamiast Trnovo, Maritsa, a nie Marica, Mourad a nie Murad, Orkhan, a nie Orhan itd.) i pozostawiłam autorom specjalistom wybór bardziej naukowej czy językowej transkrypcji (na przykład Cabasilas bądź Kabasilas, Ochryda lub Ochryd).

W sposób szczególny pragnę wyrazić swoje podziękowania kolegom, którzy podjęli się sprawdzenia niektórych rozdziałów, podzielili się swoją wiedzą, doradzali w przedmiocie map i bibliografii. Byli to: Michel Balard, Marie-Hélène Congourdeau, Thierry Ganchou, Christophe Giros, Jean-Pierre Grémois, Guillaume Saint-Guillain, Jean-Michel Spieser, Élisabeth Zachariadou. Za ewentualne błędy odpowiadam ja. Słowa wdzięczności kieruję zwłaszcza do Jacques'a Leforta: mogłam skorzystać z jego uważnej lektury i cennych informacji co do dokumentacji atonickiej, która przyczyniła się do odnowienia badań nad życiem gospodarczym i społecznym ostatnich stuleci Bizancjum oraz stała się pożywką dla tak wielu prac we Francji i za granicą. Stowarzyszenie działające na rzecz badań i publikowania archiwów z Athos umożliwiło sporządzenie map przez Fabiena Tessiera, któremu zawdzięczamy także mapy w dwóch poprzednich tomach. *Last but not least* – Rowan Dorin wspomagał mnie w trudnym dziele uaktualniania bibliografii, w którą wyposażyla tom Angeliki Laiou w ostatnich miesiącach swego życia.